

OILA SHAXSNI IJTIMOILASHTIRISHNING ENG MUHIM INSTITUTI SIFATIDA

Alimbaeva Liza Azat qizi

Qo'ng'iro't tumani ixtisoslashtirilgan maktab-internati o'qituvchisi

Aymurzaev Esmurza Kalmurzaevich

Roodell Recovery nomidagi JSHJ Yurist yordamchisi

Annatsiya: Maqolada oilaviy qadriyatlar yosh avlodning jamiyatga moslashuviga va ijtimoiylashuviga katta hissa qo'shadigon maskan hisoblanadi. Oila insoniyat jamiyati taraqqiyotining barcha bosqichlarida o'z ahamiyatini saqlab qolgan, haqiqiy faoliyat yurituvchi yagona ijtimoiy institutdir. Bola shaxsini har tomonlama rivojlantirish uchun oilada qulay sharoitlar yaratilishi kerak, bu oilada shakllangan ota-onalar va bola munosabatlariga bevosita bog'liq, chunki oila har doim bolaning shaxsini rivojlantirish, tarbiyalash va ijtimoiylashtirishning eng muhim instituti bo'lgan va shunday bo'lib qoladi. Ota-onalar va ularning farzandlari o'rtasidagi munosabatlar bugungi kunga kelib sezilarli o'zgargan bo'lishi mumkin bunga sabab bola ongiga tasir qiluvchi vosiytalarning ko'payishi. Shuning uchun ham ota-onalar va ularning farzandlari o'rtasidagi munosabatlar uslubi nafaqat u bilan aloqani saqlab qolish vositasi, balki munosabatlar orqali bolalarni tarbiyalashning o'ziga xos usuli bo'lib hisoblanadi.

Kalit so'zlar: oila, jamiyat, ijtimoiy institutlar, qadriyat, adaptatsiya.

Аннотация: В статье семейные ценности рассматриваются как место, в значительной степени способствующее адаптации и социализации подрастающего поколения в обществе. Семья – единственный по-настоящему функционирующий социальный институт, сохранивший свою значимость на всех этапах развития человеческого общества. Для всестороннего развития личности ребёнка необходимо создание благоприятных условий в семье, что напрямую связано со складывающимися в ней родительно-детскими отношениями, поскольку семья всегда была и остаётся важнейшим институтом развития, воспитания и социализации личности ребёнка. Отношения между родителями и детьми сегодня существенно изменились, возможно, в связи с увеличением количества средств воздействия на сознание ребёнка. Поэтому стиль отношений между родителями и детьми – это не только способ поддержания контакта с ним, но и уникальный способ воспитания детей через отношения.

Ключевые слова: семья, общество, социальные институты, способность, интеграция.

Abstract: The article considers family values as a place that greatly contributes to the adaptation and socialization of the younger generation to society. The family is the only truly functioning social institution that has retained its significance at all stages of the development of human society. For the comprehensive development of the child's personality, favorable conditions must be created in the family, which is directly related to the parent-child relationship formed in the family, since the family has always been and remains the most important institution for the development, upbringing and socialization of the child's personality. The relationship between parents and their children has changed significantly today, perhaps due to the increase in the number of means of influencing the child's consciousness. Therefore, the style of relations between parents and their children is not only a means of maintaining contact with him, but also a unique way of raising children through relationships.

Keywords: family, society, social institutions, ability, adaptation.

Oila milliy jamiyat va shaxs mavjudligining butun spektrida namoyon bo'ladigan milliy ma'naviyat an'alarining tashuvchisi. Ta'kidlanishicha, birinchi urinishlar antik davr faylasuflarida uchraydi. Ijtimoiy-falsafiy nutqda oila muammosining rivojlanishi qadimgi yunon falsafasining paydo bo'lishi bilan amalga oshiriladi. Oilani o'rganishga ijtimoiy-falsafiy yondashuv inson mavjudligining asosiy toifalari: erkinlik, sevgi, baxt, hayot mazmuni orqali ushbu ijtimoiy hamjamiyatning yaxlit manzarasining chuqurligi va rivojlanishi bilan ajralib turadi. So'ngra, keyingi tarixiy davrlardagi ijtimoiy-falsafiy ta'limotlarda oila haqidagi g'oyalar bosqichma-bosqich tahlil qilinadi. Oila o'zining butun tarixiy mavjudligi jarayonida insonning rivojlanishida alohida ahamiyatga ega, eng muhim ijtimoiy funktsiyalarni bajaradi va har qanday jamiyatning zarur tarkibiy qismidir. Asosan O'rta asrlar shariq falsafasi va bugungi sivilizatsiyalashgan jamiyatda oilaning asosiy ijtimoiy jihatlari belgilab berilgan. Buni biz tariixiy-etnografik asarlarda ham ko'rishimiz mumkin. Oilani ijtimoiy hodisa sifatida uning ko'p funktsiyaliligini mazmunli o'rganish va uning shaxs va jamiyat uchun roliga qiziqishni birlashtiradi. Har ikki jihatda rivojlanish jarayonida sezilarli farq bor. Dastlab, oila jamiyatning elementar hujayrasi sifatida namoyon bo'lib, uning a'zolari (er-xotinlar, ota-onalar, bolalar) o'rtasidagi munosabatlarni belgilaydi. Tarixiy taraqqiyot oilaning ijtimoiy tuzum asosini ifodalovchi inson mavjudligining ijtimoiy-qiymatli shakliga aylanishiga olib keladi. Ko'pgina gumanitar fanlar vakillari uni madaniy jihatdan postmodern va texnotronik deb ataydigan jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi insoniyat oldiga keyingi rivojlanish stsenariysini tanlash muammosini qo'yadi. Albatta, bunday sharoitda oila fenomeni jiddiy inqirozni boshdan kechirmoqda. Uning mohiyati va maqsadi chuqur tushunishni, asosiy oilaviy qadriyatlarni, zamonaviy oila va nikoh munosabatlarning xususiyatlarini aniqlashni, shaxsning ma'naviy va moddiy mavjudligida o'zini o'zi belgilash va o'zini o'zi

tasdiqlash shakli sifatida oilaning mavjudligini ta'minlashni talab qiladi (1). Shubhasiz, oila milliy jamiyat va shaxs mavjudligining butun spektrida namoyon bo'ladigan milliy ma'naviyat an'alarining tashuvchisi hisoblanadi. Insonning ichki dunyosi ma'naviyati uning umumiy mohiyatini ifodalaganligi sababli, u shaxsning yashash maydonining mazmuni va xususiyatlarini belgilaydi, shuning uchun u uning ijtimoiy xulq-atvorining konstruktiv momenti va o'zini o'zi anglash usuli sifatida ishlaydi (2). Insoniyat taraqqiyoti tarixi shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunga qadar hech bir jamiyat o'ziga xos ijtimoiy buyurtmalarning ijrochisi sifatida oilasiz yashay olmas edi, chunki oila noyob va hozirgacha yagona ijtimoiy ta'lim institutidir. Birorta ham jamoat, davlat, ijtimoiy institut, qanchalik insonparvarlik bilan tashkil etilgan bo'lmasin, bugungi kunda zamonaviy insonning psixologik yolg'izlik muammosini haqiqatan ham hal qilishga qodir emas. Shu nuqtai nazardan, umuminsoniy qadriyatlarning shakllanishining asosi sivilizatsiya jarayoniga hissa qo'shuvchi etnik-madaniy qadriyatlar (insonparvarlik, vatanparvarlik, tinchliksevarlik, bag'rikenglik, ilm-fanga ishtiyoq, mehnatsevarlik, go'zallik, mehr-oqibat)ning tiklanishi zarurligi kelib chiqadi va bu qadriyatlar faqatgina oiladan boshlanganda gina mustahkam va ishonishli shakllanadi(3).

Ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz davrida zamonaviy jamiyat jamiyat hayotining barcha sohalarida jadal o'zgarishlar bilan ajralib turadi. An'anaga ko'ra, har qanday jamiyatning asosi bo'lgan oila ham o'zgarishlarga duch keladi. Jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy amaliyotlarning o'zgarishlari bevosita oilaviy munosabatlar madaniyatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, oila shaxsni rivojlantirishning asosiy instituti hisoblanadi va shunday bo'lib qoladi, chunki u bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash uchun asosiy muhitni tashkil qiladi. Bola shaxsining rivojlanishiga oilaning ta'siri nihoyatda yuqoriligicha qolmoqda. Oila insoniy munosabatlar majmui sifatida eng muhim ijtimoiy funktsiyalarni bajaradigan ijtimoiy institutdir. Munosabatlar asosan ota-onaning harakatlarida, uning reaksiyalarida va tajribalarida ifodalangan ota-ona va bola o'rtasidagi tanlab, ongli, tajribaga asoslangan psixologik aloqani ifodalaydi. Shunday qilib, shaxsning munosabati tashqi omilda amalga oshiriladi yoki namoyon bo'ladi, lekin ayni paytda u shaxsning ichki dunyosini ifodalaydi. Shu bilan birga shaxsning ichki munosabatlari insoniy munosabatlarning haqiqat tizimidan kelib chiqadi va xarakter xususiyatlarini shakllantiradigan ma'lum fazilatlarga, odatlarga aylanadi. Adabiyotda tasvirlangan bolalar va oila o'rtasidagi o'zaro ta'sir va munosabatlar muammosini hal qilishga urinishlar bolalar va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik uchun psixologik shart-sharoitlarning yo'qligi sababli muvaffaqiyatsiz tugadi.

Zamonaviy dunyoda tushunish va qulay shaxslararo munosabatlarga bo'lgan ehtiyoj asosiy ehtiyoj sifatida shaxs rivojlanishining gumanistik (shaxsga yo'naltirilgan) paradigmasiga muvofiq shaxs rivojlanishining asosiy shartlari bo'lib xizmat qiladi. Oila - bu shaxsning qadriyat yo'nalishlari, o'zini o'zi qadrlash va motivatsion tarkibiy qismlari o'rnatilgan. Oila

ijtimoiy-madaniy muhit sifatida bolalar uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lib, sodir bo'layotgan voqealar uchun, yoshlarning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish uchun javobgardir. Tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, oilaviy munosabatlar ko'p jihatdan har qanday ijtimoiy guruhning ijtimoiy va madaniy rivojlanishini belgilaydi. Ma'naviyatning, oilaviy an'analarning avlodlar avlodga o'tib kelayotgan asosiy tashuvchisi oiladir. Oilada inson ijtimoiy rollarni o'rganadi, ta'lim asoslarini, xulq-atvor ko'nikmalarini oladi. Oila insoniyat jamiyati taraqqiyotining barcha bosqichlarida o'z ahamiyatini saqlab qolgan, haqiqiy faoliyat yurituvchi yagona ijtimoiy institutdir. An'anaviy oila ijtimoiylashuv jarayoni orqali avlodlar davomiyligi, axloqiy qadriyatlar va munosabatlarni, kundalik hayotni va hatto ajdodlarning kasbiy afzalliklarini saqlash muammosini hal qiladi. Har qanday jamiyat o'z a'zolaridan qoidalar va muayyan xatti-harakatlar normalariga rioya qilishni talab qiladi. Ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz davrida ota-ona va bola munosabatlarida hurmat va bag'rikenglik kabi an'anaviy ijtimoiy me'yorlar chuqur inqiroz holatida. Afsuski, ko'pgina zamonaviy ota-onalar o'z farzandlariga bo'lgan munosabatida itoatkorlik, bo'ysunish va mas'uliyat o'rtasida katta farqni ko'rmaydilar. Ota-onalar bolalarni jismoniy jazolashni ta'lim shakli sifatida ishlatganda, ular aslida intizom va jazoni aralashtirib yuboradilar. Aslida, bolaga mas'uliyatni o'rgatish jarayonida ota-onalar uchun intizom zarur. Shu bilan birga, jazolash yoki bolalarga ta'sir qilishning boshqa usullarini qo'llash o'zaro ta'sir va o'zaro tushunish usullarini tobora ko'proq muzlatib qo'yadi. Ma'lumki, har qanday ta'lim usuli bilan ota-onalar bolalarga nisbatan xato qilishlari mumkin. Bolalarda empatiya ko'nikmalarini, ya'ni hamdardlik ko'nikmalarini singdirish muhimdir va bu faqat muloqot jarayonida yuzaga kelishi mumkin. Ko'pgina psixologlar ikkita psixologik o'lchovni ajratib ko'rsatishadi: bolaning xatti-harakatlarini nazorat qilish shakli va unga nisbatan hissiy munosabatning tabiati. Ota-ona munosabatining buzilishi bolaning shaxsiyatining rivojlanishida jiddiy nuqsonlarga olib keladi. Ya'ni, ota-onaning munosabati ota-onaning bolani qanday qabul qilishi, tushunishi va bolaning o'zini qanday tutishiga bog'liq. Ota-onalar va ularning farzandlari o'rtasidagi munosabatlar uslubi nafaqat u bilan aloqada bo'lish vositasi, balki o'ziga xos ta'lim usuli - munosabatlar orqali ta'limdir. Oilaviy munosabatlarni shakllantiruvchi yana viz vosita bu oilaviy bayramlar va marosimlardir. Bunda oilaviy marosimlar jarayonida yuzaga keladigon odob-axloq, mehriyat qadriyatlar yoshlar ruxiyatining shakllanishida sezilarli ahamiyatga ega. Xaliq urf-odatlar qadrlanadigon oilada tarbiyalangan bola ibratli odobi bilan boshqalardan ajralib turadi. Shuning uchun ham oiyla marosimlari barkamol avlodni tarbiyalashda katta hissa qo'shishi turgan gap. Morasim va bayramlar inson umrining bir bo'lagi hisoblanadi. Har bir insonning shaxsiy hayotida alohida e'tibor ta'lab etuvchi voqiyalar bo'ladi. Ular o'ziga xos saltanat va bayram sifatida belgilanadi. Farzantning tug'ilgan kuni, unga isim qo'yish, bolaning daslabki qadam bosishi, ilk bor maktabga borishi va shunga o'xshagan umri davomida farzant

uchun muhim kunlar bo'ladi va ularga shu kunlarda yanada etibor berilsa, farzant o'zining kerakligi va atrofdagilarning mehrini his qiladi va unda mehir-muhabbat tuyg'ulari shakllanadi. Zamonaviy dunyoda mavjudligi, tezligi va tejamkorligi bilan ajralib turadigan virtual internet resurslari bilan raqobat qilish qiyin. Shu bilan birga, oila insonlar hayotini tashkil etish shakllaridan biri sifatida shaxs uchun ham, butun jamiyat uchun ham katta ahamiyatga ega. Binobarin, bolaning shaxsini har tomonlama rivojlantirish uchun oilada qulay shart-sharoitlar yaratilishi kerak, ular bevosita oilada shakllangan ota-ona va bola munosabatlariga bog'liq bo'lishi kerak, chunki oila doimo bolaning shaxsini rivojlantirish, tarbiyalash va ijtimoiylashtirishning eng muhim instituti bo'lgan va shunday bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR:

- 1.Проблемы этики в философских учениях стран Востока. М.: Наука, 1966. - 270с.
- 2.Платон.Государство. Соч. в 4-х т.т. Т. 3., 4.1. - М.: Мысль, 1972. - С.88-454
- 3.Рахимов, М. Философия человека Абу Али ибн Сина (Авиценна)/М.Рахимов.-Душанбе: Эджод,2005.-332с.
4. Ота-она va bola munosabatlari sohasidagi kognitiv stereotiplar. Sagilyan E.M. / Ta'limni insonparvarlashtirish. 2010. №7
5. Абуали,ибни Сино.Тадбири манзил(Домоводство)/А.И.Сина.- Душанбе:Ирфон,1983.-С.13-28.-2т.